

Vilniaus pedagoginis universitetas

VACLOVAS PAUKŠTĖ

POLKA LIETUVOJE

2000, Vilnius

UDK 793.3(091)
Pa385

AUTORIAUS ŽODIS

Polka, dar taip neseniai šokta mūsų liaudies pasilinksminimuose, gegužinėse, vis dažniau pamirštama. Įvairių švenčių metu, kurios neretai baigiasi šokiais, vargu ar pamatysi šokant polką. Šį šokį išstūmė madingesni šokiai, atkeliavę iš svetur.

Gal būt ne vienas norėtų pašokti smagią polkutę, „pamiklinti kojas“, bet jos muzikantai negroja, o ir ją šokti kažkaip nepatogu, nes manoma, kad tai nemadinga – „kaimiška“. Ypač tai jaučiama miestų salėse, vadinamose „diskotekose“.

Vis dėlto polka, kaip vienas iš pramoginių šokių, atliekamas šokių salėse, dar pasiliko kaime. Neapšėnima be jos ir šeimyninių švenčių – vestuvių, vardynų ir pan. metu. Jei dar svečiai susirenka pagyvenusio amžiaus, šokis kartojamas ne vieną kartą.

Mūsų senelių, tėvų polka buvo taip pamėgta, kad net pradėta ją savintis ir laikyti lietuvišku šokiu. Panagrinėjus šio šokio kilmę, nepaneigtas tas faktas, kad nuo XIX amž. polka tapo labai populiari Lietuvoje ir šokama kiekvienoje etnografinėje srityje savitai, ką bandysiu panagrinėti.

Šokio istorijos darbų, kur plačiau nagrinėjama ši tema, sutikti neteko. Norėjau plačiau apžvelkti polkos kelią į Lietuvą, panagrinėti jos ypatumus įvairiose Lietuvos etnografinėse srityse, supažindinti su kai kurių Lietuvos choreografų sukurtomis polkomis ar polkiškais šokiais, jų atlikimo ypatumais.

Šiame savo darbe remiuosi ilgamečio „Lietuvos“ ansamblio vyr. baleitmeisterio prof. J. Lingio surinkta medžiaga, kuri šiuo metu saugoma Klaipėdos universiteto menų fakulteto choreografijos katedros archyve, S. Paliulio ir prof. K. Poškaičio paskelbtais straipsniais „Liaudies kūryboje“, Klaipėdos universiteto choreografijos katedros studentų surinkta medžiaga, savo asmenine patirtimi ir žiniomis, kurias įgijau per 21-erius darbo metus liaudies ansamblyje, dėstydamas Vilniaus konservatorijoje lietuvių liaudies sceninio šokio ir šokio studijos disciplinas, dirbdamas VPU ansamblyje „Šviesa“ baletmeisteriu.

POLKOS GIMTINĖ

Nuo XIX a. pradžios polka gana populiari Lietuvoje ir nuo 1930 m. ji poriniuose šokiuose išstumia absoliučiai pirmavusį valsą ir jo atmainas.

Polka – porinis šokis, dažniausiai šokamas sukantis pagal 2/4 metro muziką. Pačioje pradžioje ji susidėjo iš dešimties figūrų, iš kurių penkios buvo šokamos salonuose:

1. Promenade (pasivaikščiojimas).
2. Valse (sukimasis).
3. Valse a rebours arba à gauche – valsas kairėn uždaru susikabinimu sukantis ant dešinės kojos.
4. Valse roulee arba tortillee – valse rankos sukrižiuotos, vyras pradeda kaire koja ir šokdamas pirmyn suka partnerę į kairę, atgal į dešinę.
5. Pas bohemiene – dešinė koja nesiili, kaip paprastai ketvirtąją aštuntinę, bet žengia greitą žingsniuką nuo kulno iki puspisrčių.(J.L.)

Visos šios figūros buvo šokamos polkos žingsniu, “valse” pažymi tik sukimąsi.

Polkai pasirodžius Vokietijos miestuose, ji buvo vadinama škotišku šokiu, tačiau nieko bendro su Škotija neturi. Taip ji buvo vadinama, gal būt, todėl, kad buvo šokama kartu su vadinamu škotišku žingsniu (sabotiche). Polka – tai Centrinės Europos tautų šokis.

Čekiškas pavadinimas pūlka “pusė” – pusžingsnis ar žingsnių grandinė, susijęs su Bohemija (XIX a. Prancūzijai Bohemija buvo Vokietijos dalis). Sakoma, kad Bohemijos valstiečių mergaitė pirmoji šoko polką 1830 m. pradžioje.

Naujasis šokis į Prahą atėjo 1835 m., į Vieną 1839 m., į Paryžių 1840m. Į šiuos miestus polka buvo atvežta šokių mokytojų iš Prahos. (J.L.)*

Kiti to meto poriniai šokiai giminingi polkai. Iš jų galima paminėti galopą, ručerį. Tai greitos polkos, kurių metu poros polkos žingsniu šoliuoja greitu 2/4 metro taktu.

Lėtosios polkos reinlenderis ar bavarų polka buvo atliekamos lėtesniu tempu ir po dviejų taktų buvo šokami du šuoliukai (taip pat 2-ų taktų trukmė).

Šios paminėtos polkos atsirado apie 1850 m.

Kaip kiekvieno unikalaus reiškinių pavadinimas turi savo legendą, taip ją turi ir polka.

1830 m., kaip sako legenda, viename čekų kaime prie Ičino miesto, viena mergina, jaunystės ir pavasario paveikta, sekmadienį ėmė šokti. Jos šokis nebuvo panašus nė į vieną žinomą šokį, tačiau visiems kaime labai patiko.

---

* (J.L) - J.Lingio archyvinė medžiaga, Klaipėdos universiteto archyvai.

Vietinis muzikantas, pavarde Neruda, netrukus sukūrė jam muziką, kažkas – žodžius, ir taip atsirado naujas šokis. Šokis buvo pavadintas “Nimra” – nuo dainuojamojo teksto žodžių:

“Straiček Nimra
Koupil šimla
Za pul pata talaru...”

Išvertus reikštų: “Dėdė Nimra pirkė šyvi už puspenkto talerio...”

Šokio pavadinimas “Nimra” neišliko ir buvo pavadintas polka. Čekų kalba “pul” – pusė.

Šią prasmę “puse” labai lengvai galima pritaikyti ir Lietuvoje šokamai polkai.

Per vieną 2/4 M taktą pašokama pusė polkos, per antrą taktą kita pusė polkos. Visa polka pašokama per du 2/4 M muzikos taktus.

Visa Europa garbino čekų liaudies šokį – polką. Iš jo kilę pavadinimai buvo duodami apdarams, skrybėlėms, netgi gatvėms. Atsirado nemažai polkos rūšių: polka – mazurka, polka – galopas, o Prancūzijoje - polka – tramblantė.

Šį šokį pasisavino daugelis tautų. Prancūzų polka – tramblantė (kratytinė polka), nežinomais keliais pasiekė Mazovšės kaimus ir čia virto lenkų liaudies „trablanka“. Laikui bėgant, polka tapo populiari visame pasaulyje. Ji įėjo į simfoninę, operinę netgi į kamerinę muziką.

Čekų istorikas Čenekas Zibras, tyrinėjęs polkos atsiradimo duomenis, rašė: „Šokį sugalvojo tarnaitė Ada Himidova (1805 – 1884m.). Pirmą kartą šį šokį sušoko kaimo jaunimas Kostoleco prie Labos mieste. Šokis patraukė jaunimą, ir vietinis mokytojas Jozefas Neruda tiksliai aprašė polką. Ji greitai paplito ir atkeliavo į Prahą, kur ir gavo savo vardą. Taip polka pradėjo pergalingą šokį per pasaulį“.*

Kaip anščiau minėjau, 1840 m. polka su neregėtu pasisekimu pasiekė Paryžių. To meto garsus šokio meistras Celiarijus polką įvedė į salonus. Paryžiečiams polka labai patiko. S. Gromilovas knygoje „Polka Paryžiuje ir Peterburge“ (1845 m.) rašė, kad Celiarijus į vieną šokių vakarą atvyko kartu su savo mokiniais, ir keletas porų šoko polką. Visi buvo labai sužavėti ir norėjo išmokti ją šokti. 1844 ir 1845 m. buvo išleistas „Polkos almanachas“.

Pasitelkę polkos istorijos tyrinėtojų duomenis, galime padaryti išvadą, kad polkos gimtinė yra Čekija. Iš paminėtų šaltinių matome, kad autoriai nurodo skirtingą šio šokio atsiradimo laiką, tačiau visi vienodai teigia jos paplitimą visoje Vakarų Europoje.

---

* - „Tiesa“, 1971.VII.14

POLKOS KELIAS Į LIETUVĄ

Iš tautosakos rinkėjo Gegužinskio užrašytų šokių 1866 m. Alytaus, Merkinės, Ratnyčios apylinkėse galima padaryti išvadą, kad Lietuvoje polka pirmiausia pasirodė Dzūkijoje. Šių šokių paviršutiniški aprašymai buvo išspausdinti tuometinėje periodikoje, kur buvo rašoma, kad „...polkos dabar kasdien šokamos...“*

Polka į Lietuvos kaimą atėjo 19 a. viduryje. Galima manyti, kad jos kelias ėjo per Lenkiją, nes pirmiausia ji pasirodė Dzūkijoje. Iš čia šis šokis plito toliau.

Vėliau polka pasirodė Kapsuose ir Znavykuose, o dar vėliau rytų Aukštaitijoje.**

Suomių tautosakininkas A. R. Niemis (1869 – 1931) bei lietuvių tautosakininkas A. Sabaliauskas (1873 – 1950) bendrame darbe „Lietuvių dainos ir giesmės šiaurinėje Lietuvoje“ rašė: „Tiesa, ir šokių dabar šokamų kaip va polka, valsas, visai nebuvo. Pirmąją pradėjo vartoti žodžiuose (brėžiniuose) – polką apie 1867 m.“***

Zemaičiai polką pradėjo šokti dar vėliau – 19 a. paskutiniame ketvirtyje, nes nė vienas iš senųjų žemaičių tautosakos rinkėjų (S. Daukantas, L.A. Jucevičius, M. Valančius, A. Kašarauskas, L. Ivinskis) savo užrašuose polkos nemini.

P. Višinskio (1875 – 1906) šokių sąrašė randame polką 1897 m.****

Praėjo daugiau kaip trisdešimt metų, kol polka paplito visoje Lietuvoje. 19 a. pabaigoje 20 a. pradžioje polka tapo vienu iš populiariausių šokių mūsų liaudies pasilinksminimuose. Ji priligo „Suktiniui“, „Klumpakojui“, „Norriu miego“, „Aguonėlė“, „Žilvičiui“. Neretais atvejais polka tapo netgi apeiginiu šokiu, pakeitusiu ankstesnius apeiginius šokius. Per vestuves pagal vienos ar kitos vietovės papročius šokius turėdavo pradėti jaunieji arba jų tėvai. Kai kada tam tikru vestuvių metu tekdavo pašokti piršliui, svočiai ar pabroliui. Panašiomis progomis ir buvo šokama kokia nors polka.

Pirmųjų polkų aprašymų šaltiniai

Išlikusių tikslesnių polkų aprašymų nerasta. Nepilnų ir neaiškių aprašymų išliko tik iš XX a. pirmos pusės laikų. Iš šios medžiagos matyti, kad jau

---

* - H.S. Zobalic Merezca – „Tygodnik Illustrovej“, 1867, Nr.400, p.247 – 248.

** - J. Lingio archyvinė medžiaga.

*** - Ryga, 1912 m.

**** - P. Višinskis, Raštai. V., 1964 m. p.233.

Pirmojo pasaulinio karo metais įvairiose Lietuvos vietovėse buvo šokama daug skirtingų polkų.

Polkų pavadinimai, nusakantys polkų pobūdį : bėgtinė, žingsninė, retoji, tankioji, tūptinė, pasiutpolkė, valspolkė.

Polkų pavadinimai, parodantys jų ryšį su apeigomis, paskirtį, svarbiausius atlikėjus: pintuvių, piršlio, išpirktuvių.

Manoma, kad polka, kaip ir daugelis nelietuviškos kilmės šokių, Lietuvą pasiekė per dvarus. Kaip ji tuo laiku buvo šokama, platesnių žinių neturime. Nė vienas tautosakos rinkėjas nėra apie šio šokio atlikimą išsamiau parašęs. Buvo paminėtas tik pats faktas, kad polka buvo šokama.

Kiek dėmesingiau polkos pradėtos užrašinėti prieš antrą pasaulinį karą, kai buvo įkurtas Lietuvių tautosakos archyvas (1935 m.). Dar nuosekliau ir dalykiškiau tautosaką ir šokius pradėta rinkti pokario laikotarpiu. Iš to laikotarpio turime nemažai polkų ir jau galima spręsti apie jų įvairumą.

Plačiausiai buvo paplitusi paprastoji polka, nors ir jos atlikimo būdai ne visur buvo vienodi.

Kiek pačiam teko stebėti šokančius polką senesnius žmones vestuvių ar pasilinksminimų metu, man pasirodė, kad kiekvienas šoka, turėdamas savotišką šokio atlikimo būdą – vienas daugiau sukasi su savo partnere vietoje, kitas tankiau trepsi greitinant šokio muzikos tempą, dar kitas ją šoka pritūpdamas, kitas varytinę polką ir vis krato partnerei dešinę ranką savo kairiąja (valsiškas susikabinimas). Beveik neteko matyti senesnių žmonių, šokančių dabartinę polką – ant aukštų puspirščių, pasisukant kas taktas po pusę rato. Ta polkos atlikimo maniera daugiau buvo būdinga mano laikų jaunimui. Ją šokdavo gegužinių, pasilinksminimų ar šiaip šokių vakarų metu. Mano manymu, tą skirtumą lėmė žmonių amžiaus skirtumas. Šis trumpas polkos šokimo būdas daugiau gal būdingas Ignalinos, Utenos, Švenčionių rajonų gyventojams, kur ne kartą tekdavo apsilankyti ir tai stebėti.

POLKA LIETUVOJE

Aptarus polkos kilmę, jos kelią į Europos šalis, į Lietuvos kaimą, galima būtų panagrinėti šio šokio vystymąsi mūsų Respublikoje.

Tolimesnis polkos vystymasis, naujų variantų atsiradimas glaudžiai susijęs su bendru lietuviško šokio pasirodymu scenoje.

19 a. pabaigoje iš gegužinių, vakarėlių, klijavimo salių pakilęs šokis parodė, kad dabar jis gali giliau ir stipriau veikti žmonių jausmus. Kylantis lietuvių nacionalinis judėjimas galėjo stiprėti tik remiamas plačiųjų liaudies masių. Šio judėjimo viena iš išraiškos formų buvo „lietuviški vakarai“, vėliau pavadinti „klijimų vakarais“.

Lietuviškus vakarus pradėjo Labdaringoji Petrapilio lietuvių ir žemaičių draugija, 1893 m. surengusi Peterburge du šokių vakarus, kurie 1894 m. buvo papildyti koncertine dalimi.

Pirmasis viešas „klijimų vakaras“ Lietuvoje buvo surengtas 1899 m. Palangoje. Pradžia buvo padaryta ir toliau sėkmingai plito. Nešamas visos nacionalinio judėjimo bangos, pakilo į sceną ir vienas iš labiausiai mėgstamų liaudies kūrybos žanrų – liaudies šokis.

19 a. pačioje pabaigoje pasirodė pirmasis lietuviškas šokis „Suktinis“ Peterburgo scenoje. Tikslios šio šokio sušokimo datos nustatyti nepavyko, bet manoma, kad tai įvyko prieš pasirodant M. Petrausko operetei „Kaminkrėtys ir malūnininkas“. Jei turėsime omeny, kad M. Petrauskas tada parašė dabar mums gerai žinomą 2 dalių „Suktinio“ muziką, kurios metras 2/4, tai galima manyti, kad vėliau šiame šokyje buvo panaudotas polkos žingsnis, nors tas faktas minimas daug vėliau už „Suktinį“. Kad „Suktinyje“ buvo naudojamas polkos žingsnis, patvirtina folkloro tyrinėtojų ir rinkėjų medžiaga. 1961 m. K. Poškaitis Noragėlių kaime prie Seirijų iš 102 metų amžiaus senutės Marijos Parajeckienės užrašė šokį, kurį ji vadino „Sukiniu“. Šokį ji išmokusi dar jauna. Jis būdavo šokamas vestuvių metu ir turėjo senas tradicijas. Šokį pradėdavo tėvai ar svotai, ir tik po to įsijungdavo jaunimas. Šokis būdavo šokamas poromis, sukantis tai į viena, tai į kitą pusę, paskui būdavo kelis kartus suplojama ir šokama panašiai kaip polka.

M. Parajeckienės nupasakotas šokis nėra mums pažįstamo „Suktinio“ variantas. Mes pirmą dalį šokam polkos žingsniu, o antrą dalį sukamės dvigubuoju žingsniu tai į viena, tai į kitą pusę. Galima manyti, kad buvo maišomos muzikos dalys, nes tokiomis progomis (vestuvės, vakaruškos ir pan.) grodavo savamoksliai muzikantai.

Kad polkos žingsnis buvo panaudotas „Suktinyje“, tvirtina ir Vaclovas

Mažeika. 1956m. Alytaus raj. Užubalių kaime minėtas autorius teigia, kad šokis buvo šokomas jau jo tėvų, t.y. maždaug apie 19 a. vidurį. Pats šokis jo laikais dažniau buvo vadinamas “Bitute”. Pavadinimas, matyt, buvo kilęs nuo dainuojamo teksto. Šį šokį šokdavę taip, kaip mums dabar žinoma, t.y. aštuonis taktus bėgdavę poromis polkos žingsniu ratu, o vėliau – keturis taktus sukęsi į vieną pusę, kitus keturis į kitą.

Aš netvirtinu, kad “Suktinis” yra polka, bet kad tai polkiškas šokis – tai taip. Juk ne visos ir tikrosios polkos, jau vėliau sukurtos choreografų J.Lingio, J. Gudavičiaus, E. Morkūnienės, R. Tamučio, turi vienintelį polkos žingsnį, įvairiai varijuojamą. Polkose naudojami dvigubasis, paprastasis, bėgamas, siūbuojamasis, šoninis ir daugelis kitų žingsnių.

Lietuvių liaudies šokis, 20 a. pr. pradėjęs savo kelią scenoje, vis labiau vystosi. Atsiranda daugiau šokio entuziastų, stilizuotojų ir kūrėjų. To laikotarpio pagrindinė šokių mokymo įstaiga – mokykla.

Lietuviškam šokiui pasirodžius užsienio scenose, išauga jo prestižas. Mokykla jau darėsi ankšta, ir lietuviškas šokis vis dažniau šokamas vakarų, gegužinių, pasilinksminimų metu.

Prieškario laikotarpiu pasirodo pirmosios polkos stilizacijos. Taip 1937 m. Kauno scenoje sušokta pirmoji stilizuota polkutė, kurią sušoko aštuonios poros. Ją paruošė E. Šlekienė

Šokį pritaikant scenai, buvo galvojama ne tik apie brėžinio praturtinimą, bet ir ieškoma kitų išraiškos priemonių. Mes žinome dabar šokamą scenoje J. Gudavičiaus “Klumpakojį”. Autoriaus sugalvotas atlikėjų žaismas su klumpėmis (jų nusimovimas, sukeitimas, atsiprašimas ir t.t.) praturtina šokio turinį. Klumpės panaudotos kaip priemonė šokio siužetui atskleisti. Kitas “Klumpakojis”, sušoktas 1938 m. Kaune, buvo įdomus tuo, kad buvo atliekamas apsiavus žemaitiškas klumpes. Nors žinių apie tai neturiu, bet manau, kad šokio pirmoji dalis buvo šokoma polkos žingsniu. Pats “Klumpakojis” pavadinimas nieko bendra su klumpėmis neturi, nes liaudyje anksčiau jį šokdavo su tokiu apavu, kokį turėdavo. Šokdavo aukštai kilnodami kojas – “kumpa koja”.

Minėtu laikotarpiu scenoje daugiausia buvo šokamos polkos ir kadriliai. J.Gudavičiaus sukurto “Klumpakojio” 1 m.d. polka kartojama įvairiausiomis variacijomis – ratelis pavieniui, polka poromis, vyrai nori užminti ant merginų kojų – irgi šoka polkos žingsniu. Pats šokio finalas – polka poromis rato forma.

Nors liaudies šokis viešai pasirodydavo vis dažniau, tačiau jis neturėjo perspektyvos – nebuvo pastoviai veikiančių šokių kolektyvų. Ir šiuo laiko-

tarpiu vienintele vieta, kur tikrai buvo rūpinamasi liaudies šokiu, pasiliko mokykla. 1938 m. liaudies šokis buvo įtrauktas į gimnazijų kūno kultūros pirmenybių programą. Ši programa buvo progresyvi tuo, kad jai kiekvienas kolektyvas turėjo paruošti po vieną anksčiau nešoktą šokį. Taip buvo sukurta viena iš polkų, parodyta 1939 m. pirmenybėse Ukmergėje. (Šokio autorė Danevičiūtė). Polka, kurią sušoko Ukmergės gimnazija, buvo pripažinta vienu iš geriausių šokių, parodytų pirmenybėse.

Kitas šokis – biržiečių “Sadutė”, E.Šlekienės liudijimu, buvo šokama pagal 2/4 metro muziką. Šio šokio pagrindinis žingsnis truko keturis taktus ir susidėjo iš dviejų polkos žingsnių, dviejų paprastųjų ir sutrepsėjimo. Šokiui būdingos figūros buvo žvaigždutės, keturkampis, eilės, ratas. Šokis gana turtingas savo brėžiniu, figūrų kaita, visai nepanašus į vėliau J.Lingio sukurtą “Sadutę” – jaunosios atsisveikinimo su draugėmis šokį ir nieko bendra neturintį su polka.

1937 m. šokių šventei paruoštas “Kalvelis” gimė 1936 m. Pagal J.Švedo muziką sukurtas šokis nepakeistas šokamas ir dabar. Tai vienas iš polkai giminingų šokių, nes jame vyraujantis polkos žingsnis šokamas rato forma.

Pjovėjų šokis “Rugučiai” scenoje parodytas 1937 m. Kaune. Šokį pastatė mokytoja E. Ambrazevičienė, o vėliau jį papildė ir išplėtojo M. Baronaitė. Turint omenyje, kad K. Poškaitis rašo, jog šokis ir dabar šokamas tokioje pat redakcijoje, galima jį priskirti prie polkai giminingų šokių. Šokyje gausu polkos žingsnių: rugių kirtimas ratu, sukimasis už parankių, polka poromis vietoje.

1940 m. Palangoje pirmą kartą buvo sušoktas “Lenciūgėlis”. Turint omenyje M. Baronaitės sukurtą šokį pagal 2 muzikos d. muziką, o vėliau J.Lingio sukurtą pagal 3 muz. d. muziką (trečią muz. d. parašė J.Švedas), galima sakyti, kad šiame bendros kūrybos šokyje gausiai panaudotas polkos žingsnis. Solisto vyro partija (triguba polka įvesta vėliau) reikalauja atlikėjo šokio technikos. Merginų žingsnių derinys – siūbuojamieji žingsniai ir triguba polka vietoje taip pat reikalauja atlikėjų meistriškumo. Tai vienas iš negausaus lietuviško sceninio solinio šokio pavyzdžių.

Iš pateiktų šokių matyti, kad jau prieš 1940 m. polka gana populiari scenoje. Ne viename lietuviškame šokyje panaudojamas polkos žingsnis, nuo ko šie šokiai tampa giminingi polkai. Juos galima pavadinti polkiškais šokiais.

Pakilimas

Siekiant išlaikyti savo tautos savitumą, per šimtmečius sukauptą protėvių meno lobyną sunkiu Lietuvai laikotarpiu, kai šalį niokojo rudojo nacio

ranka ir grėsi dar žiauresnė raudonojo bolševizmo banga, reikėjo ieškoti būdų kaip išlikti. Tam galėjo pasitarnauti tik užslėptas ginklas – liaudies menas. Dainos, muzikos, šokio pagalba turėjom kelti savo laisvės klausymą, pareikšti savo norą į normalų nepriklausomą gyvenimą.

Šiuo laikotarpiu, o ir vėlesniais sovietų okupacijos metais pats geriausias Lietuvos ambasadorius buvo liaudies menas. Šio meno atstovai visame pasaulyje buvo suprantami kaip lygiaverčiai žmonės ir gavo pritarimą iš daugelio Europos tautų. Šiuo laikotarpiu didelis dėmesys buvo atkreiptas profesionaliam menui. Kūrėsi įvairūs meno kolektyvai, buvo formuojamas pagrindas organizuotam, nuosekliam liaudies šokio vystymuisi.

Nemažas dėmesys buvo skiriamas mėgėjų (saviveiklinių) meno kolektyvų kūrimuisi, jų tobulėjimui. Pavyzdžiu, iš kurio galėtų mokytis mėgėjai, turėjo atsirasti profesionalus kolektyvas. Juo sekant, būtų kuriamos programos, papildomas repertuaras ir t.t. Sceninio lietuvių liaudies šokio tolesniam tobulėjimui didelę reikšmę turėjo Valstybinio liaudies dainų ir šokio ansamblio įkūrimas 1940 m. Šiame kolektyve pasirodė ir pirmoji rimtesnė polkos stilizacija. Ansamblio antroje programoje, pasirodžiusioje 1942 m., buvo sušokta „Pintuvių polka“. Tuo metu tai buvo nematytas šokis, sukurtas remiantis liaudies vestuvių papročiais. Žemaitijoje ši polka buvo šokama jungtvių išvakarėse ir vestuvių pabaigoje. Nuo šios polkos pasirodymo prasidėjo jos plėtotė – vis daugiau autorių pateikdavo naujų polkos variantų. Taip ir lietuvių choreografijos tėvas Juozas Lingys 1943 m. pasirodė su pirmaisiais šokiais – polkomis, sukurdamas „Polką su ragučiais“ ir „Apgavikus“.

„Polka su ragučiais“ ne tokia turtinga ir sudėtinga, lyginant ją su J.Lingio vėlesniais darbais: „Kūgiukas“, „Greitpolkė“, „Šventinė polka“, „Darbo ramos“ ir t.t. Minėtas polkas panagrinėsiu vėliau. „Polka su ragučiais“ – tai netolimoje praityje liaudyje populiarus šokis, kuris buvo šokamas pasilinksminimui, gegužinių metu. Ją pradėdavo vienas vyras ir apšokęs ratą kviesdavo merginą, pašokdamas į viršų ir pridėdamas prie kaktos abiejų rankų roduosius pirštus (ragučius). Analogiškai kviesdavo į šokį sekantį vyrą jau mergina. Ir taip pakaitomis, kol prikviesdavo į šokį pakankamą skaičių šokančiųjų. Toliau šokio vedantysis, „macnas vyras“, kaip sakydavo J.Lingys, skelbia garsiai šokio figūras (ratelis, varteliai, landžiojimai, renkasi merginos ir pan.), o visi kiti jam paklūsta. Šokis įprastai baigiamas bendra polka poromis.

J.Lingio sukurtą šokį atliko 8 poros. Tai buvo linksmas, gyvas šokis, susidedęs iš mano išvardintų panašių figūrų. Jis sušoktas pirmą kartą 1943 m. Muzikiniame liaudies teatre.

Aš prisimenu, kaip J.Lingys statė „Polką su ragučiais“, kurioje šokau ir pats.

Kviečiant merginą, reikalavdavo pašokti aukštai (liaunu liuoksniu). Merginas prašydavo parodyti savo grožį, norą patikti savo kviečiamam partneriui.

Apie „Apgavikus“ papasakoti negaliu, nes jo šokti ir matyti neteko, o ir išleisto neradau. Matyt, šios polkos pavadinimas bus kilęs nuo dainuojamojo teksto.

Pokario laikotarpiu suklesti šokio mėgėjų veikla. Šokius kuria ne tik liaudies ansamblio baleitmeisteriai, bet ir kitų Respublikos saviveiklinių kolektyvų vadovai, šokių mokytojai. Prasideda respublikinės apžiūros, į kurias atvežami nauji šokiai. Taip 1946 m. respublikinėje apžiūroje buvo sušoktos ir kelios polkos. Telšiečiai į apžiūrą atvežė S.Bernotienės ir Z. Burbos sukurtą „Žemaitiškų vestuvių polkų pyne“, Kauno universiteto šokėjai šoko „Žemaičių polką“, sukurtą vadovo V. Tulevičiaus.

Valstybinio ansamblio baleitmeisteris J.Lingys 1950 m. vėl sukuria dvi polkas – „Pasiutpolkę“ ir „Paukštininkų polką“. „Pasiutpolkei“ būdingas greitas šokio tempas, daug apsisukimų. Šokis buvo pastatytas 12 – ai porų. Pagrindiniai žingsniai – polkos ir dvigubasis. Šokis turtingas figuromis – eilės, sparnai, tiltelis, nardymas, rateliai po tris poras, bendro ratelio mažinimas ir didinimas, merginų sukimasis vietoje trigubąja polka po pakelta vyro ranka ir atvirksčiai.

„Paukštininkų polkos“ pasirodyme atsispindi to meto gyvenimo darbo tematika. Paukštininkai – tai paukščių prižiūrėtojai, augintojai. Šiame šokyje jie šoka kaip solistai (viena pora). Polkos neatsisakytą ir 1954 m. sukurtame J.Lingio „Aukštaičių kadrilyje“. Paskutinė kadrilio dalis vadinasi „polka“. Šiame šokyje panaudota paprastoji polka, polka kvadratu, triguboji polka vietoje. Tai gana smarkus, reikalaujantis atlikėjų suligiavimo, sukinio vienodumo, šokis. Kadrilio dalys viena nuo kitos atskirtos plojimais (tris kartus suplojant).

Kuriantis vis daugiau šokių kolektyvų, liaudies dainų ir šokių ansamblių, jų repertuaro reikmėms choreografai kuria naujus šokius. Tą sąlygojo naujų programų kūrimas, peržiūros, šokių konkursai. Taip 1955 m. L.Vaičiulėnienė kuria „Žvejų polką“, 1956 m. A.Ivanauskienė – „Varžytuvių polką“, R. Tamutis – „Trampolkę“, J. Gudavičius – „Patalkinę polką“. Paskutiniai trys šokiai 1956 m. buvo parodyti Vilniuje kūrybinio koncerto – konkurso metu.

Nemaža dalis polkų sukurta remiantis vestuvių, darbo papročiais. J.Gu-

davičius sukuria "Pataikinę polką", remdamasis kūlimo pabaigtuvių papročiais. Senovėje, kai polkos Lietuvoje nebuvo, kūlimo pabaigtuvės būdavo labai reikšmingos. Jų metu būdavo atliekami aukojimai žemės dievams pagal pagonių papročius (tikėjimą).

Žemaitijoje, baigus kultū jāvus, būdavo rengiami pataikiai – vaišės su šokiais ir dainomis. Kai Lietuvoje paplito polka, ji dažnai buvo šokama pataikių metu.

J.Gudavičiaus sukurtoje polkoje panaudotas vienkojės polkos motyvas.

Vestuvių papročiai atsispindi J.Lingio sukurtoje "Išpirktuvių polkoje" 1957 m. Tai, galima sakyti, piršlio išpirkimas nuo "korimo". Įvairiose Lietuvos vietovėse piršlys išperkamas skirtingai. Zanavykuose išsipirkdavo pats, pašokdamas su pamergėmis. Kai kur piršlį išpirkdavo jaunoji arba jos tėvai, duodami jaunimui saldinių, gėrimo, o turtingesni dovanodavo juostas, stuomenis ir pan.

Apie Veliuoną jaunoji dovanodavo vyro pusės jaunimui (daugiau gimėnėms) dovanas, su kuriomis jie šokdavo smagų šokį – išpirktuvių polką.

J.Lingio sukurtame šokyje jaunieji ir jų tėvai išperka piršlį iš pamergių ir pabrolių, dovanodami jiems juosteles, drobules. Toliau visi šoka grožėdamiesi dovanomis. Pirmą kartą šokis sušoktas liaudies ansamblyje 1957 m. Jį atliko aštuonios poros: 1–a pora – piršlys ir svočia; 2–a pora - jaunieji; 3–a pora – jų tėvai ir 5 poros – pabroliai su pamergėmis.

Skirtingų autorių sukurtų polkų gana gausu. Vienos turtingesnės savo brėžiniu, kitos žingsnių įvairumu. Polkos kuriamos, pritaikant liaudies papročius, pasinaudojant folkloru ir individualia choreografo išmone.

Neretai sutinkamos polkos, sukurtos pagal vienai ar kitai vietovei būdingą šokimo būdą, jo atlikimo manierą. Pavadinimai kilę iš tų vietovių paimtos medžiagos. Taip T.Kalibataitė sukūrė "Šapnagių polką", J.Gudavičius "Apaščios polką".

"Šapnagių polkos" šokimo būdas – varytinė polka, kada partneris polkos žingsniu "varo" savo šokėją atbulą. Kai pora pasisuka, merginą šokdina jau kitas vaikinys ir taip keičiasi. Šokio pavadinimas kilęs nuo šokio muzikos, kuri paimta iš Šapnagių vietovės Šiaulių rajone. Šokio žingsniai ir judesiai taip pat paimti iš šios vietovės ir būdingi jos liaudies šokiams.

Medžiaga apie "Apaščios polką", pradėdant maždaug 1914 m., rinkta tarp Apaščios upyno gyventojų: papiliečių, kupreliečių, vabalniečių, biržėnų. Šiaurės rytų aukštaičiai polką šokdavo savotiškai. Jai būdingi saviti judesiai, o ypač originalus šaunus sukinyš. Aukštaičiai šią polką vadindavo trandipolka, polka ant vienos kojos, vienkoju ar tiesiog suktiniu.

St.Paliulis straipsnyje apie „Apaščios polką“ aprašo kelis šokimo būdus: vienkoję polką, polką su treptelėjimu, polką su pritūpimu, polką raitant kojas ir t.t. Nurodoma, kad tai buvo porinis šokis, šokamas savarankiškai, kur organizuojantį vaidmenį vaidino muzika. Kurdamas šį šokį, choreografas pasinaudojo St.Paliulio pateikta medžiaga. Šokyje stengtasi išlaikyti nuotaiką ir pasilinksminimo atmosferą. Polkos pradžioje kiekviena pora šoka savaip, lyg tai stengdamasi parodyti savo miklumą, sugebėjimus. Vėlesnis šokio brėžinys organizuotas. Šokio vystymas, pereinant nuo kiekvienos poros savito šokio prie bendro judesio, jį išriškina.

Sukuriamos polkos mokykline tematika ar skiriamos šokti šio amžiaus atlikėjams. Taip gimė A.Gužaitytės „Mokyklinė polka“, J.Gudavičiaus polka „Pūkelis“.

„Pūkelis“ skiriamas paauglystės amžių baigusiam jaunimui. Pats šokio pavadinimas rodo, kad šį šokį reikia šokti lengvai. Šokis sukurtas remiantis klasikinio šokio atlikimo maniera. Be klasikinės polkos žingsnio šokyje panaudoti piruetai – vienkojai sukučiai, „čiuožykla“ – stryksniai ant sulenkto kairės kojos, dešinę ištiesus atgal. „Pūkelyje“ atsakyta įprastinio polkiško susikabinimo poroje. Dominuojanti šokio figura – ratelis. Šokį pirmą kartą atliko M.K.Čiurlionio meno mokyklos liaudies šokio specialybės moksleiviai 1965 m. liaudies ansamblio „Amžių vėjai“ programos premjeroje.

Bene daugiausia sukurta polkų kaip finalinių šokių. Retkarčiais tą nurodo dainuojamasis tekstas. Kaip tik tokia yra E. Morkūnienės „Paskutinė polka“. Tai smagus, nuotaikingas pasilinksminimo pabaigos šokis. Jame gausu žingsnių, kurie jungiami su polkos žingsniu: valspolkė nuo kulno, polka be pašokimo, bėgamieji žingsniai su šuoliukais, paprastoji valspolkė, patrepšėjimai su polka, patrepšėjimai su pritūpimu (priklaupia vyras), treptelėjimas ir polka. Naujai išieškoti susikabinimai poroje. Dominuojančios šokio figūros – rateliai, pusračiai, eilės, kur šokėjai stovi šachmatų tvarka. Kiek netikėtas šokio finalas, sakyčiau, neįprastas. Galima būtų suabejoti dėl suktuko reikalingumo, bet poroje atliekamas švariai, atrodo efektingai. Šokant šią polką, reiktų mažiau lankstyti, atsilošinėti. Kartais daroma perspaustai, nejaučiant saiko. Normali kūno laikysena sąlygoja švaresnį sukinį, žingsnis tampa lengvesnis, o ne šliaužiantis.

Retkarčiais polkos kuriamos specialiai šventėms, kurias pritaikyti scenai sunkiau, nes jos apskaičiuotos didesniai atlikėjų skaičiui. Iš jų galima būtų paminėti Astiko „Jaunuolių polką“. Polka sukurta remiantis žinomais žingsniais, judesiais. Šokio figūros būdingos daugeliui šio tipo šokių: ratai, eilės, įstrižainės, pusračiai.

Yra šokių, kurie geriausiai atrodo atliekami scenoje, o pritaikyti juos masiniam atlikimui sunkiau. To priežastis greita figūrų kaita, mažas atlikėjų skaičius, apskaičiuotas atlikti būtent tai figūrai, techniškai sunkūs judesiai, kuriuos švariai atlikti nepajėgūs net vidutinio pajėgumo mėgėjų kolektyvai. Iš tokių šokių galima būtų paminėti J.Lingio sukurtą „polkutę“ (muz. Navauskas). Šokis sukurtas remiantis dainuojamuoju tekstu. Ankstesnėje „Polkutės“ redakcijoje šokio pradžioje merginos ir vaikinai vaikšto atskirai, pagal tekstą, o susitikę šoka smagią polką. Vėlesnėje redakcijoje poros (trys arba keturios) išeina į sceną kartu. Po dainuojamo teksto šokama greito tempo polka. Šokyje gausu šoninio žingsnio, verstukų poroje, vilkelis poromis. „Polkutei“ būdinga greita figūrų kaita: įstrižainės, rateliai, varteliai, sparnai. Gero kūno paruošimo reikalauja šokio finalas, kada poros greitu tempu 14 taktų šoka vilkelį rato forma. Pirmą kartą „Polkutė“ buvo sušokta liaudies ansamblyje 1963 m. – 3 poros. Vėlesnėje redakcijoje šokis buvo pertvarkytas keturioms poroms.

Polkos motyvų pasitaikė ir aukščiausios choreografinės išraiškos kūrinyje – balete. V.Grivickas J.Juzeliūno balete „Ant marių kranto“ panaudojo „Pintuvių polkos“ elementus. Baletmeisteris pastebėjo šioje polkoje klasikinio šokio elementų.

Mano manymu, labiausiai nusisekusios ir brandžiausios polkos buvo sukurtos prof. J.Lingio. Tai choreografo darbai, sukurti naujoms liaudies ansamblio progromoms, koncertų finalams, išvykoms, jubiliejams. Savo kūrybai baletmeisteris sumaniai naudojo folklorinę medžiagą. Nemažai prie naujų figūrų, žingsnio variantų atsiradimo J.Lingio šokiuose, ne išimtis ir polkose, prisidėjo atlikėjai, kuriems baletmeisteris vadovavo ilgus metus. Šokėjų darbo salėje bendrai išieškotas ne vienas judesys, šokio figūra, žingsnių derinys. Tas betarpiškas kūrybinis bendradarbiavimas turėjo reikšmės J.Lingio mokinių savarankiškai kūrybai, kurie vėliau išaugo į žinomus Respublikos šokių kūrėjus, vadovus, baletmeisterius.

Iš labiausiai nusisekusių ir iki šiol atliekamų J.Lingio polkų galima paminėti „Greitpolkę“, „Kūgiuką“, „Šventinę polką“, „Darbo rankas“. Paskutines dvi galima pavadinti vokalinėmis – choreografinėmis siuitomis. Jose panaudotas šokantis choras. „Darbo rankose“ įvestas vyrų dainininkų ir šokėjų grojimas skrabalais ir dainavimas. Į sceną įeinančias dainininkes ir šokėjas vyrai sutinka priklaupę ant kelio. Tai rugiapjūtės pabaigtuvės, baigiamos bendra polka. Šokyje pagrindu panaudotas tūptinės polkos variantas. Ypač efektingai jis atrodo, kai šokėjai vienodai akcentuoja pritūpimą. Tūptinė polka šokyje sujungta su „kubiliukais“ (sukimasis poroje dvigubuo-

ju žingsniu), ir merginų pakėlimu į viršų, apskant partnerę ore visą ratą. Atlikėjų dėmesingumo ir lygiavimo reikalauja autoriaus įvesta figūra – nardymas keturiose eilėse. Šiame šokyje kai kuriose vietose atitolta nuo “lietuviškumo”, siekiant vizualinio efekto. Merginų greitas sukimas “antrame aukšte” dažnai susilaukia žiūrovų ovacijų, tačiau tai jau ne šokimas, o greičiau “triukas”, reikalaujantis nemažai atlikėjų fizinių jėgų ir susišokimo. Panaši figūra yra ir “Šventinėje polkoje”. Čia vyrai merginas suka persisvėrusias per juosmenį ant vyrų rankų. Aš manau, kad ir ši figūra atsirado siekiant žiūrovų dėmesio.

Skrybėlių išmetimas – “saliutas” “Šventinėje polkoje” atrodo efektingai, bet kai koncertas pradedamas “Kepurine”, o baigiamas “Šventine polka”, tai nelabai tinka. Jei koncerto pradžioje merginos, šokdamos “Kepurinę”, labai pagarbiai elgiasi su skrybelėmis – jomis sveikina žiūrovus, tai minėtos polkos pabaigoje visa tai sumenkinama. Tai tik mano nuomonė. Tai taikytina “Padūkeliui”.

“Greitpolkėje”, “Darbo rankose” naudojama triguboji polka, reikalaujanti iš atlikėjų techninio pasiruošimo. Neretai šios šokių vietos mėgėjų kolektyvuose supaprastinamos (dvigubas žingsnis ir pan.), nuo ko kolektyvo techninis lygis nekyla. Aš manau, kad negalima eiti lengvesniu keliu. Geriau jau pasirinkti techniškai lengvesnį šokį ir šokti jį pagal autoriaus redakciją.

“Greitpolkėje” viena iš techniškiausių vietų yra sukimasis porose už parankių vadinama “šluotele”. Judesys atliekamas eilėse ir ypač efektingai atrodo, kai poros eilėse gerai sulygiuoja.

Minėtose polkose gausiai naudojami merginų pakėlimai – “Šventinė polka”, “Darbo rankos”, “Padūkėlis”. “Padūkėlyje” šokio pabaigoje vyrai merginas net išmeta į viršų.

“Šventinėje polkoje” įspūdingai atrodo merginų šokamas švidrelis, kurio metu vyrai priklaupia ant kelio prieš savo partneres. Į šią polką įvestas choras padidina šventės atmosferą. Dainininkai sueina į sceną su skrybėlėmis rankose ir sustoja išoriniame rate aplink šokėjus. Nardymo metu skrybėlės matomos tai rato išorėje, tai viduje. Mažiau pasisekusi bendra polka, kurios metu šokėjai vyrai šoka su dainininkėmis, o šokėjos merginos su dainininkais (vidiniame rate). Dainininkams vienkojės polkos variantas ne taip lengvai įkandamas. Gal būt, juos reikėtų pašokdinti paprasta polka ratu pasisukant, ar žvaigždute, rankoje laikant skrybėles.

Lyginant J.Lingio paskutines polkas su ankstesne jo kūryba – tai daug techniškesni, turtingesni brėžiniu, žingsnių įvairumu bei figūrų įvairove šo-

kiai. Tai brandūs choreografo kūriniai, praėję žiūrovo egzaminą ne viename koncerte ar šventėje. Nors choreografas ir kovodavo su svetimybėmis lietuviškame šokyje, tačiau ne visur to išvengta ir jo šokiuose. Gal būt, pats gyvenimas kartais vertė paieškoti efekto, priimti pirmą figūrą ar judesį. Ši tema galėtų būti svartymo objektas mūsų šokio teoretikams. Ne vieno choreografo kūryboje, neaplenkiant ir polkų, yra merginų pakėlimas, kas anksčiau lietuviams buvo svetima.

Jau sukurti ir kuriami techniškai sudėtingi sceniniai lietuvių choreografų šokiai reikalauja gero šokėjų paruošimo. O tam reikalingi gerai profesionaliai pasiūsoję šokių kolektyvų vadovai. Pagrindinė šiuo metu šokio vadovų kūrėjų kalvė yra Klaipėdos universiteto Menų fakulteto choreografijos katedra. Turime būti dėkingi choreografijos katedros įkūrėjui, ilgamečiui liaudies ansamblio batelmeisteriui, daugelio sceninių šokių autoriui prof. J.Gudavičiui, kad jo įkurta katedra tapo visų Lietuvoje vykstančių choreografinių renginių centru. Beveik visi šiuo metu žinomi Respublikos choreografai yra šios katedros absolventai, kurie bando įgyvendinti savo mokytojų prof. J.Lingio ir prof. J.Gudavičiaus šokio viziją Lietuvoje.

Šioje aukštojoje mokykloje be profesinio paruošimo atliekamas neįkainojamas kūrybinis darbas. Įkurtas metodinis kabinetas, kuriame sukaupta medžiaga studentų kūrybiniam darbui. Studentų surinkta folklorinė medžiaga gali pasinaudoti ne tik studentai, bet ir tuo besidomintys Respublikos choreografai. Ruošiant šį darbą, man taip pat teko pasinaudoti medžiaga apie polką, sukaupia šiame metodiniame kabinate.

POLKŲ SAVITUMAI LIETUVOS ETNOGRAFINĖSE SRITYSE

Iš sukurtų ir šokamų polkų, kilusių iš skirtingų Lietuvos etnografinių sričių, iš sutinktos medžiagos, kuri gausiai naudojama choreografų kūryboje, galima pamėginti panagrinėti, kokios polkos daugiausia buvo šokamos vietose ar kitoje Lietuvos vietovėje.

Dauguma polkų pavadinimų, kurios buvo populiarios skirtingose Lietuvos vietovėse, kilo iš papildomų viso kūno, rankų, kojų judesių, pridėtų prie paprastosios polkos atlikimo manieros. Šokio atlikimo tempas, plojimai, trepsėjimai, šūkavimai irgi lėmė liaudyje susiklosčiusių šokių pavadinimus.

Polkos kelią į Lietuvą aptarėm anksčiau ir žinom, kad ji pirmiausia pasirodė Dzukijoje. Pabandykim panagrinėti, kas lėmė pavadinimus polkų, kurios ten buvo daugiausia šokamos.

Dzūkų polkos

- Paprastoji polka. Būdinga visai Lietuvai, nes jos pagrindu išsivystė kiti polkos žingsniai. Ši polka atliekama ant žemų puspirščių, pasisukant kas taktas po pusę rato.
- Bėgtinė polka. Ji atliekama poroje susikabinus valsiškai, pabėgant pirmyn ir keliais žingsniais apsisukant. Šokdavo tyliai, ant pirštų galų, netrepsėdami. Ši polka dar buvo šokama Suvalkijoje apie Prienus, Marijampolę. Prie polkos žingsnio pridėtas bėgamasis žingsnis lėmė jos pavadinimą.
- Delnų polka. Būdingas pliaukšėjimas delnais, prieš tai poromis pašokus polką ir sustojus poroje vienas prieš kitą. Šoko apie Onuški, Žaslius Aukštadvarį. Šiai polkai pavadinimą lėmė šokio pabaiga – pliaukšėjimas, nors pats šokis niekuo nesiskiria nuo paprastosios polkos.
- Vienkojė polka. Šokama pakaitomis tai viena, tai kita koja. Svarbu, kad grindis liestų tik viena koja. Šoko apie Merkinę. Šokio pavadinimą lėmė pats žingsnio atlikimas.
- Greitutė. Šokio atlikimo tempas lėmė šios polkos pavadinimą.
- Suktinėlis. Atliekama pasišokinėjant aukštyn, smarkiai ir greitai sukantis. Šoko apie Alytų, Merkinę. Pavadinimas kilęs nuo greito sukimosi, kuriam būdingas pasišokinėjimas šokio metu į viršų.

Suvalkiečių polkos

- Paprastoji polka. Ji tokia pat kaip ir Dzūkijoje.
- Stangriakojė polka. Atliekama įtemptomis ištiestomis kojomis, beveik vietoje. Kojos per kelius beveik nelankstomos. Šoko apie Marijampolę, Vilkaviškį, nors ten ši polka vadinama kietakoje. Šokio pavadinimai neturėtų keistis naujais, jei liaudyje buvo žinoma ir šokama būtent tuo pavadinimu. Šią polką stebėjau šokant ir rytų Aukštaitijoje.
- Kratytinė polka. Atliekama kratant rankas, kojas ir patiems kratantis. Šoko apie Barzdus, Naumiestį.
- Tryptinė polka. Ją atlikdami šokėjai trypia kojas kilnodami aukštai bei smarkiai mušdami į grindis. Šoko apie Panemunę.
- Pasiutpolkė. Šiai polkai būdingas greitas atlikimo tempas ir greitas apsisukimas. Šokti nebūtina poromis, nes šokdavo ir pavieniui. Šokėjai siausdavo, dūkdavo. Šoko apie Šakius, Vilkaviškį.
- Ragučių polka. Šokiui vadovavo vyras, kuris skelbdavo figūrų pavadinimus. Nustatyto šokio brėžinio nebuvo. Atlikėjai pašokdavę aukštai ir prie smilkinių pridėdavę “ragučius” – abiejų rankų rodomuosius pirštus. Nuo paskutinio judesio ir kilo polkos pavadinimas. Ją šoko apie Marijampolę, Vilkaviškį, Naumiestį.
- Kūgiukas. Atliekama smarkiai sukantis, pagal komandą atsitupinama ir rankos pakeliamos aukštyn. Pavadinimas kilęs nuo šokio figūros. Po paskelbtos figūros visi stengdavosi sudaryti kūgį. J.Lingys sceniniame “Kūgiuko” variante šokio pradžioje merginas sutupdė ratelio viduryje, o vyrai apie jas sudarė glaudų ratelį, rankas pakeldami į viršų. Baleitmeisterio šokyje panaudotas ir atsitūpimas poroje, tik tuo momentu rankos į viršų nekeliamos, o pasilieka susikabinus polkai. Liaudyje šį šokį šokdavo apie Kidulius, Gelgaudiškį, Jurbarką, Šakius.

Aukštaičių polkos

- Varytinė polka. Lėto tempo polka. Partneris savo šokėją visą laiką “varo” atbulą, o paskui pasisuka. Šios polkos pagrindu T.Kalibataitė sukūrė “Šapnagių polką”. Liaudyje ją šoko apie Panevėžį, Kupiškį, Biržus.
- Retoji polka. Šokio pavadinimas kilęs nuo lėto šokimo tempo. Ji būdinga daugiausia pagyvenusio amžiaus atlikėjams.

- Liuksėtinė polka. Ją atlikdami šokėjai pasišoka ant abiejų kojų, t.y. liuoksi.
  - Padūkėlė. Polka labai smarkaus tempo. Jos metu šokėjai sukasi, dūksta.
  - Kūgiukas. Tokia pat kaip aprašyta pas suvalkiečius.
  - Pliauškutė. Pašokę polką, šokėjai sutrepsi ir suploja delnais. Pavadinimas kilęs nuo papildomų šokėjų veiksmų jau pašokus pačią polką.
  - “Haliop polka”. Panaši į liuksėtinę – šokėjai susikabinę rankomis liuoksi į priekį.
  - Polka “Mazurka”. Atliekama kaip paprastoji polka, tik viename kuriame nors takte sumušama kulnais – judesys būdingas “Mazurkai”.
  - Skėsts polka. Šokama kaip paprastoji polka, tik nuo mostagavimo sukabintomis rankomis kilo jos pavadinimas. Šoko apie Zarusus.
  - Ratelenė polka. Atliekama rateliu su komandomis. Šokio figūra padiktavo šokio pavadinimą.
  - Trampolkė. Šiai polkai būdingas greitas tempas ir smarkus sukinyš, kurio metu plojama rankomis. Šoko apie Joniškį, Kuršėnus.
- Aukštaičiai taip pat šoko “Ragučių” polką, minėtą pas suvalkiečius ir “Vienkoję” polką, minėtą dzūkijoje.

Žemaičių polkos

Be paprastosios polkos žemaičiai šoko anksčiau išvardintas “Ragučių” polką ir “Pasiutpolkę”.

- Greitpolkė. Smarkaus tempo polka. Šokėjai sukdavosi pavieniui arba poromis rateliu. Ji turėjo skirtingus pavadinimus: Griežpolkė, Kreicpolkė trumpoji, Kreicpolkė ilgoji.
- Polka Kumburyš. Greičiausiai polkos pavadinimas atsirado nuo muzikanto, kuris sukūrė šiai polkai muziką.
- Binger polka. Polka panaši į “Klumpakojį”. Atliekama apsisukant pavieniui ar poromis ir pagrūmojant pirštu. Šoko apie Kretingą.
- Žingsninė polka. Atliekama dviejų vyrų ir vienos moters. Šoko skersi ir dideliais žingsniais. Šoko apie Mažeikius.
- Valsiška polka. Šokama pagal 2/4 metrą valso žingsniu. Mūsų dabar vadinama valspolke.

Šiose išvardintose polkose, būdingose atskirioms Lietuvos etnografinėms vietovėms yra daug polkų, kurių šokimo maniera bei jų pavadinimai sutampa. Išvardintuose variantuose polkos kaip žingsnio skirtumai gana nereikšmingi. Šių žingsnių skirtumą parodo žingsnio, lyginamo su paprastąja polka atlikimas. Dzūkų vienkoję polka lyginant su Suvalkiečių Stang-

riakoje polka skiriasi savo atlikimo maniera. Tie žingsnių skirtumai aprašyti anksčiau.

Antrasis polkų variantas išskirtinas papildant paprastosios polkos žingsnį papildomais rankų ir kojų judesiais. Tai Dzūkų „Delnų polka“; Suvalkiečių „Tryptinė polka“, „Ragučių polka“; Aukštaičių „Polka Pliauškutė“, „polka Mazurka“; Žemaičių „Binger – polka“.

Polkų pavadinimų, kilusių nuo paties šokio figūros, sutinkamų skirtingose etnografinėse srityse skirtingais pavadinimais, bene gausiausia.

Gana nemažai polkų, kurių pavadinimą nusako jos atlikimo tempas. Tai dzūkų „Polka greitutė“, „Polka suktinėlis“; suvalkiečių „Pasiutpolkė“, aukštaičių „Retoji polka“, „polka Padūkėlė“, „Tankioji polka“, „Trampolkė“, žemaičių „Greitpolkė“.

Polkų pavadinimų skirtumai susiję ir su kitais papildomais veiksmais – muzikanto nusikvatojimas ir pan.

Panagrinėję polkas, kurios liaudyje buvo šokamos ir žinomos minėtais pavadinimais, matom, kad Lietuvoje jų daugiausia turėjo aukštaičiai. Labiausiai ir masiškiausiai visoje Lietuvoje šokamos polkos buvo paprastoji, polka „Kūgiukas“, pasiutpolkė, ragučių polka, greitpolkė, valspolkė, tūptinė, vienkopė, tryptinė, polka pliauškutė. Minėtos polkos buvo šokamos daug kur, ir apibrėžti jų tikslų priklausomumą vienai ar kitai etnografiniai sričiai būtų netikslu. Čia bandyta parodyti, kad jos buvo šokamos toje vietovėje ir būdingesnės minėtai sričiai.

Norint polkas žinomais pavadinimais tiksliai suklasifikuoti – pagal žingsnio, figūros, papildomo judesio, tempo ir panašius skirtumus, reikėtų atskirai tyrinėti ir nagrinėti šią temą. Čia galima atsekti ir sceninio šokio kilmę nuo minėtų polkų atlikimo pobūdžio bei manieros. Kalbant apie patį polkos žingsnį, galima sakyti, kad dauguma žingsnio variantų išsivystė iš paprastosios polkos žingsnio. Šio vystymosi priežastis buvo šokio pritaikymas scenai. Liaudyje, o ir ankstesnėje choreografų kūryboje, mažai sutiksim polkų, kurios būtų šokamos trigubąja polka, puspolke. Polkos žingsnio deriniai su kitais žingsniais irgi nebuvo būdingi polkoms, šokamoms liaudyje. Čia gal išimtį sudaro paprastosios polkos ir dvigubojų žingsnio derinys. Pasitaikydavo polkos ir šoninio žingsnio variantų, nes pati paprastoji polka susideda iš šoninio ir dvigubojų žingsnio. Liaudyje šokama „Ragučių polka“ buvo atliekama nebūtinai šokant poroje sukantis. Skelbiamos figūros – vyrai viduje, merginos į vidų, rateliu ir t.t. dažnai reiškė polką, šokamą paprastai susikabinus ir sukant ratelį į dešinę arba į kairę polkos žingsniu.

VIENINGA IR NUOSEKLI ŠOKIO MOKYMO SISTEMA

Atsiradus pirmoms sceninėms polkoms ir joms tobulėjant, pribrendo reikmė išmokyti šokio atlikėjus teisingai ir vienodai pašokti skirtingus polkos žingsnio ir pačios polkos variantus.

Dažniausiai liaudies šokio pamokos (trenažo) metu mokomos paprastosios polkos žingsnis, polka, puspolkė, triguboji polka ir kitos polkų rūšys, įeinančios į lietuvių liaudies sceninio šokio pagrindų sudėtį. Tai turėtų būti daroma metodiškai. Juk negalima iš karto mokyti polkos žingsnio gerai neįsisavinus kabilo ir dvigubos žingsnio. Nesušoksim polkos, jei nemokėsime šoninio žingsnio ir t.t.

Ši lietuvių liaudies žingsnių mokymo sistema labai gerai išdėstyta leidinyje „Lietuvių sceninio šokio pagrindai“. Tai labai reikalingas darbas, kurio autoriai prof. J.Lingys, prof. J.Gudavičius, doc. J.Čapaitė ir doc. A. Gražulienė – visi Klaipėdos universiteto choreografijos katedros dėstytojai. Šis leidinys buvo ilgo ir kruopštaus Lietuvos choreografų darbo, ginčų ir prieitos vieningos nuomonės išdava. Ji tapo parankine kiekvieno šokio mokytojo, studento knyga.

Vien tik skirsnyje apie polką išnagrinėta apie dešimtį polkos rūšių, šokamų Lietuvoje. Leidinys, išėjęs 1994 m., todėl praėjus keliems metams atsirado naujų papildymų. Autoriams kuriant šokius, paieškų išdavoje atsiranda naujų žingsnių, susikabinimų, brėžinių įvairovė. Elementų pavadinimus kai kurie autoriai taip pat keičia. Kaip pavyzdį galiu paminėti V.Buterlevičiaus sukurtą „Jonpolką“. Čia baleitmeisteris stangriąją polką vadina „drabniuku“. Vienkoję polką galima šokti taip pat ir kitu variantu negu aprašyta pagrinduose. Jeigu J.Lingio sukurtoje „Šventinėje polkoje“ vienkoję polka susideda iš dviejų stryksnių viena koja ir treptelėjimo kita koja, tai D. Radvilavičienės sukurtame „Kauškutyje“ ši polka susideda iš treptelėjimo viena koja ir dviejų stryksnių ta pačia koja. Tų pavyzdžių galima būtų surasti ir daugiau, ne vien polkos skirsnyje. Kažkodėl elementuose praleistas liaunasis dvigubasis žingsnis, nors jis šokamas J.Lingio „Kuskinėlyje“ ir V.Buterlevičiaus „Gailingyje“. Aš manau, kad labai reikalingus visiems choreografams „Lietuvių sceninio šokio pagrindus“ retkarčiais reikėtų papildyti.

Keletas dabartinio liaudies sceninio šokio problemų

Aptarus lietuvių liaudies šokio kelią į sceną, jo ištakas, panagrinėjus vieno iš labiausiai pamėgto šokio – polkos pasirodymą Lietuvoje, jos vystymąsi choreografų kūryboje, galima pastebėti pagrindinį šaltinį, iš kurio buvo

semtasi kuriant naujus šokius, be abejo, ir polkas. Folkloras sėkmingai naudojamas baletmeisterių, dirbančių profesionaliuose, mėgėjų kolektyvuose. Rodomas scenoje folkloro kūrinys jau yra pakeitęs savo ankstesniąją taikomąją funkciją. To priežastis atitrūkimas nuo aplinkos, kurioje gyvavo šis kūrinys. Auditorija dabar jau nebe dalyvė, o vertintoja.

Negalima sutikti su tuo faktu, kad folkloras į sceną ateina tiesiogiai. Dažniausiai juo pasinaudojama autorių kūryboje. Skirtumas tik tas, kaip vienas ar kitas autorius pritaikė liaudyje gyvavusius papročius, apeigas, atlikimo būdą, šokimo manierą savo kūryboje. Bene mažiausiai nutolę nuo liaudyje šoktų šokių „Suktinis“, „Kalvelis“, „Ragučių polka“, „Pasiutpolkė“, „Klumpakojis“ ir daugelis kitų šokių, vėliau pritaikytų scenai, praturtintų naujomis figūromis, judesiais, šokio priemonėmis. Šie naujai pateikti kūriniai, galima sakyti, pradeda antrąjį gyvenimą, kur nauju pavidalu gali veikti stichinę žmonių kūrybą. Juk neretai pastebim atvirktinį reiškinį, kai liaudis pasisavina figūras, žingsnį, šokimo manierą, matytą scenoje. Tai rodo choreografų kūrybos artimumą liaudžiai.

Garbingų svečių sutikimas – pasveikinimas, šokant kelias „Kepurinės“ figūras, jaunavedžių sveikinimas naudojant juostas – varteliai arba juostų nuleidimas ant žemės, naudojant „Rezginėlės“ šokio elementus, pas mus jau tapo tradicija. Tai keletas pavyzdžių, kurie rodo choreografų kūrybos artimumą liaudžiai, jos dvasios pajautimą.

Šiuolaikinės žmonių stichinės kūrybos atspindžių pritaikymas scenai mažiau pastebimas. Choreografai daugiau linkę remtis senovės papročiais, tradicijomis. Tą galima pastebėti iš 1998 m. Pasaulio lietuvių dainų šventės šokio dienos prologo. Šio bandymo nagrinėjimas galėtų būti atskiro darbo tema.

Kuriant naujus šokius nebūtina sekti senų choreografų – folkloristų darbais, kartoti tai, kas jau padaryta. O gal aš padarysiu geriau, - retkarčiais galvojama. Taip gimsta menkaverčiai kūriniai, atkartojant tą patį šoki, jį, kaip mes sakom, „papildžius“, „išplėtojus“. Gerai, jei tai daro talentingas, susipažinęs su liaudies šokio tradicijomis, papročiais, giliai išstudijavęs liaudies kūrybą ir pan., žmogus. Daugelio šokių, tame tarpe ir polkų, sukurtų skirtingų autorių, brėžinys panašus, žingsnio atlikimo maniera mažai kuo skiriasi viena nuo kito. Tai daugiau būdinga pradedančių autorių kūrybai, o ypač choreografijos studentų diplomantų, kurie savo darbams neretai pasirenka polką. Man atrodo, kad jėgas bandyti kūryboje reikia, bet nebūtina – tam reikia talento, išmonės, o neretai ir pašaukimo. To nepasakysi apie paskutinių metų Lietuvos choreografų darbus, stebėtus naujų kūrinių įsigijimo

koncertų metu. Ne visi buvę geri atlikėjai tampa gerais vadovais, kūrėjais ir atvirščiai.

Mokėti gerai atkurti autoriaus šokį, nepažeidžiant jo redakcijos, užmanymo dvasios, manau vertas dėmesio uždavinys. Neretai, ypač švenčių metu, mažai kas belieka iš puikaus scenoje praskambėjusio šokio. Manau, neleistina to daryti ypač su kūriniiais tų autorių, kurių jau nebėra mūsų tarpe.

Šokio technikos demonstravimas neretai žemo lygio šokių kolektyvuose netarnauja kūrinio sėkmei. Naujai išgalvoti nenatūralūs kūno judesiai, įvairūs pakėlimai, sukinių gausumas tik sumenkina autoriaus sumanymą, neatkleidžiama kūrinio dvasia.

Lietuvių sceniniam šokiui nemažą įtaką paskutiniu metu turi klasikinis šokis. Verstos kojų padėty s dažnai neleidžia atlikti tikslaus liaudies šokio žingsnio. Jeigu šokdami polkos žingsnį kojų neverčiam, tai to pasakyti apie polkos, trigubos polkos, puspolkės atlikimą negalima. Praeinančios kojų padėty s “prie kulksnies” neretai trigubą polką paverčia klasikiniu chenée, kuris pas mus net gavo “vilkelio” pavadinimą. Dėl to triguboje polkoje beveik neišliko pašokimo. Lietuvių liaudies sceninio šokio atlikėjams klasikinio šokio pamokos, mano manymu, turėtų tarnauti kūno pastatymui. Neveltui ir liaudyje sakoma: “Šoka kaip mieta prarijės”.

Pati šio darbo tema gana plati. Būtų galima paliesti daug klausimų, susijusių su ja. Jau vien tik polkos kaip šokio panaudojimas masinių švenčių metu gali būti atskira darbo tema. Liaudies ansamblio šokėjų šokamą polką ir saviveiklinių kolektyvų atliekamą artimesnę mūsų liaudžiai polką taip pat galima būtų plačiau panagrinėti.

Kalbant apie polkos vystymąsi dabartiniu metu Lietuvoje, galima būtų pasakyti, kad einama stilizacijos keliu. Kaip jau minėjau, šokių pastatymuose jaučiama didelė klasikinio šokio įtaka. Kartais į minėtus šokius įvedami klasikiniai judesiai – chenée, piruoetai, tūrai ir pan. Tenka apgailestauti, kad turėdami nemažai choreografų, neturime savo reprezentacinio šokio, kuris būtų būdingas tik mums. Tai galėtų būti “Suktinis”, scenoje sušoktas pirmą kartą 1903 m. Kiek man pačiam teko šokti šį šokį jo redakcija būdavo skirtinga. Dažnai jis įtraukiamas į įvairių kolektyvų koncertines programas, švenčių repertuarą, bet vientisos kompozicijos matyti kelis kartus iš eilės neteko. Dar man šokant valstybiniame ansamblyje 1966 – 1987 metais, prof. J.Lingys buvo sukūręs gana turtingą ir technišką šio šokio redakciją, bet jis buvo atliktas tik vieną kartą operos ir baleto teatro scenoje ir jo aprašymas neišliko.

Paskutinės 1998 m. Pasaulio lietuvių dainų šventės šokių dienos finali-

niu šokiu taip pat buvo pasirinktas "Suktinis". Gal būt, dėl didelio masišku-
mo šio šokio brėžiniai aikštėje neišryškėjo ir pabaigoje jis peraugo į stichišką
atlikėjų improvizaciją. Gal būt, toks buvo baleitmeisterio sumanymas.

Tikiuosi, kad ši trumpa apžvalga apie polką, jos kelią į Lietuvą bus nau-
dinga visiems, besidomintiems šokio menu, papildys lietuvių liaudies sce-
ninio šokio istorijos žinias choreografijos specialybės studentams.

Manau, atleis man šokio kūrėjai, kurių kūrybos vienu ar kitu aspektu
nepaliečiau savo šiame darbe. Mano nuomonė ar pastebėjimai viena ar
kita tema – tai asmeninė mano nuomonė, kuri nėra neginčijama. Tai galėtų
būti ginčų objektas sekantiems darbams, kurių Lietuvoje ypač stokojama.
Nepakartojami renginiai – Respublikinės dainų šventės, šokių festivaliai,
konkursai ir pan. mažai ar visai nenagrinėjami šokio specialistų.

Siūlyčiau šokio teoretikams, kūrėjams pasisakyti mano siūlomomis šia-
me darbe temomis ir jas plačiau panagrinėti.

TURINYS

AUTORIAUS ŽODIS	3
POLKOS GIMTINĖ	5
POLKOS KELIAS Į LIETUVĄ	7
Pirmųjų polkų aprašymų šaltiniai	7
POLKA LIETUVOJE	9
Pakilimas	11
POLKŲ SAVITUMAI LIETUVOS ETNOGRAFINĖSE SRITYSE	19
Dzūkų polkos	19
Suvalkiečių polkos	20
Aukštaičių polkos	20
Žemaičių polkos	21
VIENINGA IR NUOSEKLI ŠOKIO MOKYMO SISTEMA	23
Keletas dabartinio liaudies sceninio šokio problemų	23

Korektorė Marija Baranauskienė

VACLOVAS PAUKŠTĖ
POLKA LIETUVOJE

Tir. 150 egz. 1,75 sp. l. Užsak. Nr. 25
Išleido Vilniaus pedagoginis universitetas, Studentų g. 39, LT-2034 Vilnius
Maketavo ir spausdino VPU leidykla, T. Ševčenkos g. 31, LT-2009 Vilnius
Kaina sutartinė